

Alaja on valinnut laajasta tuomiokirja-aineistosta kerjäämistä sekä kerjäläisten ja irtolaisten kohtaloita kuvaavia tapauksia eri puolilta Suomea. Ratkaisu on erityisen onnistunut, sillä yksittäiset tapaukset avaavat hyvin kokonaisuutta. Pelkillä esimerkeillä ei pyritä selittämään liikaa, vaan valitut tapaukset peilautuvat aina myös muuhun lähdemateriaaliin. Tuomiokirjojen värikkäät yksittäistapaukset täydentävätkin siten erinomaisella tavalla muuta lähdeaineistoa. Väitöskirjan parhainta antia onkin taitava lähdeanalyysi ja runsas lähteiden käyttö, jolla päästään syvälle 1600-luvun rahvaan elämänpiiriin. Alaja suhtautuu lähdeaineistoonsa kriittisesti ja tunnustaa sen ongelmat kuvata aikakauden todellisuutta. Tekijä käyttää myös runsaasti tilaa asiakirjojen ruotsinkielisten käsitteiden selventämiseen lukijalle ja avaa samalla sitäkin kautta aikakauden suhtautumista köyhäinhoitoon.

Köyhyyden ja vaivaisuuden monet ulottuvuudet aukeavat väitöskirjassa kiinnostavasti. Oikean köyhän tai kerjäläisen ja "väärän" köyhän eroa haettiin jatkuvasti: sitä, kenellä oli oikeus yhteiskunnan tukeen ja kenellä taas ei. Luvallinen ja luvaton kerjuu olivat keskeisiä kysymyksiä, joihin etsittiin paikallistasolla ratkaisuja. Pyrkimys oli, että auttaminen perustuisi vapaaehtoisuuteen, mutta tämä ei käytännössä toteutunut. Valtiovalta halusi kontrolloida kerjäämistä ja eritellä köyhiä sekä saada mahdollisimman monesta ihmisestä hyötyä valtakunnalle. Puutteellisista huolehtimisesta halusi jättää kirkolle. Kruunu halusi eroon kiertelevistä ihmisistä, mikä osaltaan vaikutti maahan tulleiden romanienkin elämään.

Alajan työ antaa hyvin pohjaa myös nykypäivänä käytävään keskusteluun vanhusten hoidosta ja kerjäämisestä ilmiönä. Vielä neljä-sataa vuotta sitten kerjääminen oli Suomessakin normaali ja hyväksyttävä tapa hankkia elanto ja sillä saattoi jopa rikastua. Tilanne on

tässä suhteessa muuttunut. Useita kertoja lukijan on pakko havahtua huomaamaan, kuinka samankaltaista esimerkiksi keskustelu vanhusten hoidosta on ollut jo 1600-luvulla. Nykyisin haikaillaan usein menneisyyteen, jolloin suku piti huolen omistaan ja yhteisöllisyys oli arvossaan. Alajan väitöskirja todistaa, että asiat eivät olleet hyvin 1600-luvullaan. Samoin kuin nytkin, yhteiskunnan oli mietittävä ratkaisuja siihen, miten vanhusten ja varattomien hoito pitäisi järjestää.

TIINA MIETTINEN
FIL. TRI, TAMPERE

VILLE JALOVAARA
Älä jätä ihmistä yksin.
HelsinkiMissio 130 vuotta.
Kirjapaja. 320 s. Helsinki:
Kirjapaja.

Ville Jalovaara oli kutsuttu Helsingin Kaupunkilähetyksen eli nykyisin HelsinkiMission historiankirjoittajaksi jo useita vuosia sitten. Tähtäyspisteenä oli 2013, jolloin yhdistys täytti 130 vuotta. Jalovaara sai kirjoittamiselle tutkimusapurahoja vuosina 2012 ja 2014, joten oli aihetta odottaa korkeatasoista tutkimusta.

Kysyin Jalovaaralta, onko hänellä olemassa jokin tutkimus, joka olisi syntynyt näiden apurahojen varassa. Hän ilmoitti tämän kirjan olevan se tutkimus. Joistakin, osin tilaushistoriana toteutetuista hankkeista on julkaistu ikään kuin spin-off-tuotoksina akateemisesti kunnianhimoisempia tutkimuksia. Viiteapparaatti sinänsä ei ole tutkimuksellisen oteen tae, mutta siitä voi tarkastella pohjatöiden ja lähdekritiikin sisältöä.

Helsingin Kaupunkilähetyksen ei ole ainutlaatuinen ilmiö Suomessa eikä maailmassa. Näistä on kirjoitettu jonkin verran historiikkeja, historiateoksia, pro graduja ja muutamia varsinaisia akateemisiakin tutkimuksia. Jalovaara asettaa tutkimus-

tehtäväkseen tarkastella järjestöjen roolia yhden, kolmella vuosisadalla pääkaupungissa toimineen järjestön kautta. Tutkimustehtävän määrittely jää kovin lyhyeksi ja epämääräiseksi. Kirjassa ei todellakaan aseteta tutkimuskohdetta muiden järjestöjen rinnalle ja näin analysoida Kaupunkilähetyksen asemaa ja tehtävää muihin toimijoihin nähden.

Jalovaara ei esittele tekstissään aiempaa tutkimusta. Hän ei ole lähde- ja kirjallisuusluettelon perusteella perehtynyt esimerkiksi Turun, Hämeenlinnan, Ruotsin, Englannin tai Keski-Euroopan kaupunkilähetyksistä kirjoitettuihin tutkimuksiin tai historiateoksiin. Kirjallisuusluettelossa on noin 80 teosta, joista neljännes on pro graduja. Viimeksi mainitut, osa jopa 1960–1970-luvulta, ovat kirjan runkona vuosikertomusten ohella. Onko julkaisun tutkimuksellinen taso pro gradun tasoa, sillä alkuperäisistä lähdeaineistoista vedetyt johtopäätökset ovat usein näistä peräisin?

Jari Nurmen järkälemäinen, liki 500-sivuinen pro gradu K.A. Hildénistä on antanut hyvän pohjan kirjan alkuosalle. Sari Kontisen (nyk. Kontinen-Koski) ansiokas pro gradunaisten toiminnasta Helsingin seurakunnassa ja Kaupunkilähetyksessä ei kirjaudu Kontisen krediitteihin, sillä Jalovaara on kirjoittanut hänen nimensä väärin läpi teoksensa. Julkaisun ohjausryhmässä ei ollut yhtään historian tutkijaa, joten akateemista suorituspainetta ei ole syntynyt tältä taholta. Esimerkiksi Panu Pulma, jonka kirjoittamaa Helsingin historiaa Jalovaara hyödyntää runsaasti, olisi ollut oivallinen krittittäjä tämän aihepiirin akateemiseen tutkimukseen.

Helsingin Kaupunkilähetyksen pitänyt pöytäkirjoja, joista 130 vuoden kokoustamisista Jalovaara viittaa noin 70:een eri pöytäkirjan pykälään. Onko hän käynyt ne järjestelmällisesti läpi, jää epäselväksi. Voidaan kysyä, ovatko yhdistyksen vuosikertomukset varsinaista arkitomateriaalia, sillä ne löytyvät pienpaineina kirjastoista.

Arkistokohteissa Jalovaara kirjaa Helsingin kaupunginarkiston. Tosin hänen ei olisi tarvinnut mennä sinne asti, sillä hän hyödyntää sieltä vain kaupungin toimintakertomuksia muutamaa otteeseen. Nämä löytyvät myös monista kirjastoista. Kansallisarkistossa sijaitsevasta Helsingin Diakonissalaitoksen arkistosta Jalovaara on löytänyt muutaman diakonissan kirjeen. Sieltä olisi löytynyt myös vuosittaiset raportit diakonissojen toiminnasta Kaupunkilähetyksessä.

Jalovaara hämmästelee lukijalle ääneen, miksi yhdistyksen lastenkotia ei suljettu, vaikka Espoon koululääkäri moitti lasten ylläpitoa ja kuntoa. Jalovaara ihmettelee, kun ei löydy lisätietoa tapauksesta ja lisätarkastuksista. Sosiaalipolitiikan tuntija olisi voinut kertoa, että kaupunki ei ole toimivaltainen sulkemaan laitoksia, ainoastaan se voi olla lähettämättä niihin hoidettavia laskuunsa ja avustamatta taloudellisesti. Lastenkoteja ja muita huoltolaitoksia valvoi sosiaaliministeriön piiritarkastaja, jonka arkistosta olisi löytynyt vuosikertomukset, tarkastuspöytäkirjat ja muut asiakirjat, kuten valitukset ja hakemukset. Samoin Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnan lastensuojelun pöytäkirjoista ja muista arkistolähteistä olisi löytynyt keskustelukumppani Helsinki-Mission arkistomateriaalille.

Koska Jalovaara on ottanut tutkimusekonomiansa pohjaksi kirjallisuuden hyödyntämisen sarjallisten arkistolähteiden sijaan, hän olisi voinut käyttää referenssinä vaikkapa muiden Helsingissä toimivien kristillissosiaalisten yhdistysten historiota. Leila Mäkipentin *Keuhkotautisista sosiaaliorpoihin: Helsingin Diakonissalaitoksen Pitäjänmäen lastenkoti 1910–2000* (2003) olisi antanut valoa ja avartanut kokonais kuvaa yhdistysten laitosten elinkaarista. Vielä laajemman kuvan olisi saanut lastensuojelulautakunnan vuosikertomuksista. Niistä olisi voinut seurata yksityisten laitosten kehityslinjoja ja niiden saamia avustuksia sekä lai-

tossijoituksia Helsingissä, ihan kirjastosta käsin.

Jalovaara ilmoittaa lähteeksi *Huoltaja*-lehden, joka oli sosiaalityön ammattijulkaisu. Lähdeluettelosta ei ilmene, onko hän käynyt julkaisua järjestelmällisesti läpi. *Huoltajan* kymmenistä vuosikerroista vain yksi artikkeli vuodelta 1958 on päätenyt lähdemateriaaliksi.

Julkaisusta ei selviä, minkälaista lähdekritiikkiä Jalovaara on harjoittanut. Eräässä kohtaa hän on huomannut, että yhdistyksen juhlakirjasta puuttuu maininta muutamasta johtajasta. Vähäisiksi jääneet pöytäkirjaviittaukset loppuvat vuoteen 1973 ja huomattava osa kirjan lopusta perustuu viiden toimijan haastatteluihin. Niitä ei kyseenalaisteta eikä tueta aina asiakirjalähteillä, vaikka sellaisia olisi ollut saatavilla. Haastatteluiden yhteydessä ei ilmene, onko niihin käytetty vaikkapa haastattelututkimuksiin kehitettyjä lähdekritiikin menetelmiä. Osa haastateltavista oli työn tilanneen HelsinkiMission johtavia työntekijöitä.

Nykyaikaiseen tutkimukseen kuuluu usein sukupuolittumisen huomioiminen. Olisikin ollut mielenkiintoista lukea vaikkapa naisten osuuden kehittymisestä yhdistyksen johdossa tai yleensä tietoa jäsenistöstä. Näistä on julkaistu aiemmin tutkimustuloksia jopa kyseisen yhdistyksen osalta.

1930-luvulla oli harvinaista palkata naisteologi muualle kuin koululaitokseen. Teologi Helvi Mustakallio työskenteli vuosina 1937–1946 Helsingin Kaupunkilähetyksessä, mutta Jalovaara ei katsonut tätä uuden ajan airutta mainitsemisen arvoiseksi. Maallikoiden ja heistä erityisesti naisten osuus johtokunnissa olisi ollut kansalaisjärjestötutkimuksessa hyvä selvittää. Professori Aimo Halilan tulo maallikkona puheenjohtajaksi noteerataan, mutta tätä ei aseteta mihinkään kontekstiin suomalaisessa tai ulkomaisessa kaupunkilähetystoiminnassa. Tästä olisi Jalovaaraan työpöydällä olevista tutkimuksista löytynyt tietoa.

Kirjan leipätekstistä yli puolet käsittelee aikaa järjestön alusta vuoteen 1945. Työ on jaettu yhteentoista kronologisesti etenevään pääluokkaan, joita ei ole ryhmitelty suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Alun johdantositut mukaan lukien Olli Valtosen johtajakaudesta kerrotaan 54 sivun verran, joista Valtonen on itse kirjoittanut 14. Näistä syntyy nopeasti kuva messiaasta, joka pelasti alamäkeä kulkeneen yhdistyksen pankinjohtaja Ahti Hirvosen kanssa. Tämä varmaan pitääkin paikkansa, mutta tästä olisi voinut kertoa viileämmin ja vääjäämättömänä johtopäätöksensä tutkimuksellisesti monipuolisesti argumentoiden.

Jalovaaran kiistattomia ansioita ovat hänen sujuva kerrontansa ja mielenkiintoisten tapausten nostaminen keskiöön. Samoin hän on tuonut yleistä historiaa monen pääluvun kontekstiksi. Valitettavasti naisten ja maallikoiden panos jää suurten johtajien varjoon. Nykyään tätä näkökulmaa vinoumaa pyritään välttämään historiankirjoituksessa.

Lukijaa saattaa jäädä vaivaamaan moninaisten toimialojen ja laitosten silppumainen esiintyminen kirjassa. Tätä olisi voinut helpottaa laatimalla pari valaisevaa taulukkoa, jossa olisi näkynyt laitosten kehitys vaikka taloutta tai hoidettavien lukumäärää kuvaamalla. Samoin yhdistyksen toiminnan kokonaisvolumin kehitys olisi ollut hyvä koota jotenkin. Kirjan sisäkansissa kulkee historiajana, joka kyllä saattaa antaa lukijalle oivalluksia.

Kirjalla on paikkansa tutkimuskentässä. Työstä löytyy lukuisia mielenkiintoisia avauksia, joista voisi lähteä syventämään lähdetutkimuksella ja näkökulmaa laajentamalla pro gradu -tutkimuksiksi. Samoin nyt on saatu kirjattua kiusallisesti puuttumaan jäänyt osa suomalaisten kaupunkilähetysten menneisyydestä.

Käsittääkseni julkaisuun on kohdistettu kustannustoimitustyötä ja siksi sivumäärää kuin informaatiotakin on jouduttu karsimaan. Jonkinlainen ilmaus rajaamisperusteista

olisi ollut mielenkiintoinen. Kirjan ulkoasu on tutunoloinen. Monen kristillissosiaalisen toimijan historiakirjassa on muotona tasasivuinen neilö ja värikyksessä violetta.

Mielestäni tämä teos kuuluu jokaiseen Helsingin kirjastoon ja miksei muuallekin Suomeen ainakin sosiaalialan ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kirjastoihin tarpeellisenä kansalaistietona. Koska kirjoitus työ on kustannettu melko pitkälle apurahoilla, voisi lähivuosina myyntitulojen ehtyessä harkita tämän kirjan julkaisemista kaikkien vapaaseen käyttöön internet-versiona.

ALI KULHIA
TEOL. TRI, AKAA

MIKKO HEIKKA Vapaina ja tasavertaisina: Ihmisoikeudet uskontojen näkökulmasta. Helsinki: Kirjapaja 2014. 242 s.

Förenta nationernas (FN) grundande och antagandet av den Allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter år 1948 framställs vanligen som en reaktion på det Andra världskrigets fasor och Nationernas Förbunds oförmåga att under mellankrigstiden reglera mellanstatliga relationerna, hantera politiska konflikter och skydda nationella minoriteter, en oförmåga som även bidrog till krigsutbrottet. Biskop emeritus Mikko Heikka konstaterar i sin bok att stora förväntningar under efterkrigstiden har ställts på FN och att världsorganisationen också har rönt framgångar. Samtidigt lever vi idag i en värld där konflikter är vardag, FN ofta framstår som handlingsförlamat och det påstås att de mänskliga rättigheternas tidevarv är förbi. Annan retorik har tagit över.

Forskare ifrågasätter likväl idag den vanliga tanken om att mänskliga rättigheter var på allas läppar efter det Andra världskriget. I sin bok *The Last Utopia: Human Rights*

in History (2010), konstaterar Samuel Moyn att det var först betydligt senare och främst från och med 1970-talet som de mänskliga rättigheterna blev en allmän vokabulär för maktkritik, emancipation och jämlikhetssträvanden. Samma observation gör Linde Lindkvist i sin färska doktorsavhandling *Shrines and Souls: The Reinvention of Religious Liberty and the Genesis of the Universal Declaration of Human Rights* (2014). Lindkvist konstaterar utöver detta att den Allmänna förklarings formuleringar – och han har särskilt granskat religionsfrihetsartikeln 18 – kom att spegla politiska projekt och personliga visioner hos de personer som var inblandade i utarbetandet av dokumentet.

Nu som då utgör mänskliga rättigheter därmed en vokabulär bland andra, ett verktyg för att formulera särskilda visioner som man vill slå ett slag för i kontrast till andra rivaliserande verklighetsbeskrivningar och utopier. Till dessa andra räknar Heikka idag talet om kampen mot terrorism och skildringen av religion och särskilt islam som ett potentiellt samhällsproblem som kräver strikt reglering och vidsträckt statliga övervakningsmöjligheter. Inledningsvis pekar han också bland annat på hur jordens resurser är ojämnt fördelade, människor liksom naturen exploateras och världsekonomi verkar vara i ständig obalans.

Vad kan ett människorättsperspektiv erbjuda i denna situation? Vilket bidrag förmår religionerna här ge? Hur kan de stödja det människorättsarbete som utförs i FNs, EUs och andra internationella aktörers regi? Vilka frågor skapar mest huvudbry sett ur religionernas perspektiv? Dessa frågor upptar Heikka i hans bok.

Boken inleds med en kort översikt över människorättsens utveckling i FNs regi sedan det Andra världskrigets slut, en komprimerad översikt över de mänskliga rättigheternas historia, samt ekumeniskt människorättsarbete i Kyrkor-

nas världsråds och den Europeiska kyrkokonferensens regi. En övergripande tanke är här att de mänskliga rättigheternas grundval av olika skäl har lämnats öppen i den Allmänna förklaringen och efterföljande människorättsliga dokument, samt att religionerna har en möjlighet att erbjuda en grund för talet om mänskliga rättigheter och fördjupa förståelsen av och respekten för desamma. Det här förutsätter dock samtidigt att vi även uppmärksammar religionernas perspektiv. En central tanke är att vi kan främja den globala acceptansen av de mänskliga rättigheterna om vi tolkar dem kontextuellt, dock så att den Allmänna förklarings målsättning inte samtidigt urvattnas.

Efter detta redogör Heikka i tur och ordning och i korta drag för den "människorättsteologi" och "människorättspolitik" som vi idag finner inom ramen för olika kristna kyrkor, inom islam samt inom judendomen. Dessa religionssamfund har utarbetat egna människorättsdokument som ger uttryck för hur de ser på mänskliga rättigheter. Heikka inkluderar också en betraktelse av dessa trosåskådningars historia och läromässiga grundpelare till den del som han anser att detta kan hjälpa oss att bättre förstå deras människorättsyn.

För att ta enbart ett exempel, så konstaterar Heikka att mänskliga rättigheter idag, tillsammans med fred och försoning och bekämpande av lidande och orättvisor, utgör centrala delar av de Lutherska kyrkornas gemensamma sociala uppdrag. Till de områden som prioriteras hör bland annat religionsfrihet, miljöförändring, jämställdhet, flyktningar, samt ekonomisk rättvisa. Samtidigt konstaterar Heikka att familje- och sexualiteten samt just jämställdhetsfrågor är spörsmål där kyrkorna inom det Lutherska världsförbundet är splittrade.

Likväl menar Heikka att det inom lutherdomen råder stor enighet om hur den Allmänna förkla-